

COALOVI INDEKSI V SLOVENIJI

Sprejeto

21. 11. 2022

Izdano

18. 8. 2023

JANEZ MALAČIČ

Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, Ljubljana, Slovenija.

E-pošta: janez.malacic@ef.uni-lj-si.

DOPISNI AVTOR

janez.malacic@ef.uni-lj-si.

Povzetek Coalovi indeksi so bili definirani in uporabljeni za analizo dejavnikov rodnosti in njihovih sprememb v času demografskega prehoda v Evropi. Kljub starosti pa še zmeraj lahko pokažejo, kako pomembni sta zakonska rodnost in rodnost izven zakonske zveze ter primerjavo dejanske rodnosti z maksimalno rodnostjo Huteritov. Coalovi indeksi za Slovenijo kažejo, da se je med letoma 1991 in 2021 povečal pomen tako poročnosti kot rojevanj izven zakonske zveze. Vse to pa ni vodilo do povečanja naše splošne rodnosti, saj je prišlo do izrazitih strukturnih sprememb v smeri od poročanja k ne-poročanju.

Ključne besede:

coalovi indeksi,
Slovenija,
zakonska in
izvenzakonska rodnost,
demografija,
demografski prehod

<https://doi.org/10.18690/po.10.18.97-102.2023>

Besedilo © Malačič, 2023

1 Uvod

Ameriški demograf A.J. Coale je sredi dvajsetega stoletja s svojo raziskovalno skupino zelo podrobno analiziral potek demografskega prehoda v Evropi na ravni relativno majhnih regij (Coale, 1965, str. 205-207). Pri tem ga je posebej zanimalo, kaj se je v času prehoda dogajalo z rodnostjo znotraj zakonske zveze, izven zakonsko rodnostjo in poročenostjo. Hkrati pa je dejanske ravni rodnosti v zakonski zvezi in izven nje primerjal z najvišjo kadarkoli zabeleženo rodnostjo človeških populacij. V demografski literaturi je splošno sprejeto, da je najvišja rodnost, ki je bila kadarkoli ugotovljena v primeru konkretne človeške populacije, rodnost ameriške verske sekte Huteriti. V tej populaciji bi ženska, ki bi se poročila pri 15. letu in bi ostala poročena do 49. leta starosti v povprečju rodila 12,4 otrok.

A.J. Coale je v svoji analizi izhajal iz splošno sprejetega stališča med demografi, da je bilo za prehod od visokih stopenj rodnosti, ki so bile značilne za tradicionalni demografski režim, na nizke stopnje rodnosti, ki so se uveljavile v modernem demografskem režimu po končanem demografskem prehodu, najpomembnejše dogajanje na področju rodnosti znotraj zakonske zveze. To dogajanje se je zelo lepo pokazalo na ravni manjših regij. Pokazalo pa se je tudi, da so se z uveljavitvijo modernega demografskega režima začeli dogajati novi procesi, ki so mlade postopoma osvobodili vpliva tradicionalnih reproduktivnih norm. Rojevanje otrok izven zakonske zveze postopoma ni bilo več tabu in se je temu primerno v evropskih državah vse bolj razširilo. Ta trend je bil najprej bolj izrazit v protestantskih državah Zahodne in Severne Evrope, nato pa se je vse bolj širil tudi v tradicionalne katoliške države Južne Evrope.

Danes še ni mogoče reči, da se je zgoraj opisana liberalizacija razširila tudi izven Evrope. V nerazvitem delu sveta demografski prehod še ni končan. Zato so tam tradicionalne reproduktivne norme še močne. Za zunaj evropske razvite države pa velja, da se liberalizacija postopoma širi tudi vanje. To še posebej velja za anglo saksonski svet. Tam, kjer pa so tradicionalne patriarhalne norme posebej močne, kot npr. v Južni Koreji in nekaterih sosednjih državah Vzhodne Azije, pa imamo danes najnižje stopnje rodnosti. V Južni Koreji je bila stopnja celotne rodnosti v letu 2021 le 0,81.

V tem besedilu bom analiziral Coalove indekse za Slovenijo v letih 1991, 2011 in 2021. Še posebej me zanima, ali so ti indeksi še uporabni v družbi, kjer pravni sistem izenačuje pravno formalno sklenjene zakonske zveze z izven zakonskimi skupnostmi in kjer je število otrok rojenih v zakonski zvezi veliko manjše od števila otrok rojenih zunaj zakonske zveze. Hkrati pa bodo Coalovi indeksi pokazali primerjavo dejanske rodnosti v Sloveniji v izbranih letih z rodnostjo Huteritov.

2 Coalovi indeksi v sloveniji v letih 1991, 2011 in 2021

Coalovi indeksi najprej razčlenijo dejavnike rodnosti na tiste, ki delujejo v zakonski skupnosti in izven nje ter na vpliv poročenosti, nato pa dejansko rodnost v konkretni populaciji z upoštevanjem prej omenjenih dejavnikov standardizirajo z najvišjo kadarkoli zabeleženo rodnostjo v konkretni človeški populaciji. Samo za ponazoritev navedimo petletne starostno specifične stopnje rodnosti Huteritov v starostnih razredih od 15-19 pa vse do 45-49. Te stopnje so zaporedoma 0,300, 0,550, 0,502, 0,447, 0,406, 0,222 in 0,061 (Malačič, 2006, str. 53).

Poglejmo sedaj za prebivalstvo Slovenije, kakšno je bilo število vseh živorojenih ter živorojenih staršem v zakonski zvezi in tistim zunaj nje v letih 1991, 2011 in 2021. Ti podatki so skupaj z indeksom 2021/1991 za navedene tri kategorije podatkov o živorojenih prikazani v tabeli 1.

Tabela 1: Število vseh živorojenih (N) ter živorojenih v zakonski zvezi (N_z) in izven nje (N_{nz}) v Sloveniji v letih 1991, 2011 in 2021.

N	Leto,	1991	2011	2021	I_{2021/1991}
I	1	2	3	4	5
N		21.583	21.947	18.984	88,0
N_z		15.881	9.484	8.026	50,5
N_{nz}		5.702	12.463	10.958	192,2

Vir: Malačič, 2006, str. 53-54 in SISTAT, dostop 25. 8. 2022.

Število živorojenih v izbranih letih nam ne pokaže dobro, kaj se je dogajalo s slovensko rodnostjo v zadnjih tridesetih letih, čeprav podatki v tabeli kažejo, da je rodnost padla in je bil indeks za število vseh živorojenih 88,0. Veliko bolj zanimiva in jasna sta indeksa za zakonsko in izven zakonsko rodnost. Prvi indeks kaže, da je bilo število živorojenih znotraj zakonske zveze leta 2021 samo polovica tistega

števila iz leta 1991. V nasprotju s tem številom pa se je število otrok rojenih izven zakonske zveze tako do leta 2011 kot do leta 2021 zelo povečalo. Za tridesetletno obdobje je indeks kar 192,2. Delež živorojenih otrok v Sloveniji, ki so bili rojeni izven zakonske zveze je bil leta 1991 26,4 %, do let 2011 in 2021 pa je zaporedoma narastel na 56,8 in 57,7 %.

A.J. Coale je definiriral štiri indekse, ki jih bom tukaj samo na kratko vsebinsko opredelil, ne bom pa navajal obrazcev za njihov izračun. Ti obrazci so na voljo v literaturi (Malačič, 2006, str.53-54). Prvi indeks I_f je indeks splošne rodnosti, ki kaže, kolikšna je splošna rodnost v Sloveniji v izbranih letih v primerjavi s hipotetično rodnostjo ženski v Sloveniji, če bi te rojevale tako kot pri Huteritih. Naslednja dva indeksa sta indeks zakonske rodnosti I_g in indeks nezakonske rodnosti I_h , ki sta definirana enako kot prvi indeks, vendar posebej za zakonsko in nezakonsko rodnost v Sloveniji. Zakonska in nezakonska rodnost se primerja s tisto hipotetično rodnostjo poročenih in neporočenih žensk v Sloveniji, če bi te rojevale kot ženske pri Huteritih. Četrti indeks pa je indeks poročnosti I_m , ki pokaže prispevek poročnosti k splošni rodnosti v Sloveniji v izbranih letih. I_m je v resnici razmerje med živorojenimi poročenim ženskam ob maksimalni rodnosti in številom živorojenih v primeru, da bi bile poročene vse ženske in bi hkrati imele tudi maksimalno rodnost. Navedeni štirje Coalovi indeksi so med seboj povezani tako kot kaže naslednji obrazec (zvezdica pomeni pri obrazcu množenje):

$$I_f = I_g * I_m + (1 - I_m) * I_h$$

Za izračun vseh štirih indeksov potrebujemo za posamezna izbrana leta število žensk rodnega kontingenta in število poročenih žensk tega kontingenta po petletnih starostnih razredih od 15-19 do 45-49 let, število živorojenih v zakonski zvezi in izven nje v izbranih letih ter petletne starostno specifične stopnje rodnosti Huteritov za razrede od 15-19 do 45-49 let. Dodajmo še, da indeks I_h izračunamo s pomočjo zgornjega obrazca, saj dobimo z vrednostmi ostalih indeksov enačbo z eno neznaniko. Konkretni izračuni posameznih indeksov so na voljo pri avtorju in jih tukaj ne bom navajal. Vzorec izračuna za leto 1991 pa je na voljo v literaturi (Malačič, 2006, str. 54-55). Vrednosti izračunanih Coalovih indeksov za Slovenijo za leta 1991, 2011 in 2021 so prikazane v tabeli 2, ki vsebuje tudi časovni indeks 2021/1991 za vse štiri Coalove indekse.

Tabela 2: Coalovi indeksi za Slovenijo v letih 1991, 2011 in 2021 ter časovni indeks 2021/1991 za vsakega izmed njih.

Leto	I	If	Ig	Im	Ih
1	2	3	4	5	
1991		0,117	0,148	0,582	0,074
2011		0,131	0,186	0,306	0,102
2021		0,132	0,204	0,274	0,105
I2021/1991		112,8	137,8	47,1	141,9

Vir: Malačič, 2006, str. 54-55 in SISTAT, dostop 25. 8. 2022.

Coalovi indeksi v tabeli 2 za Slovenijo v letih 1991, 2011 in 2021 kažejo, da so se deleži splošne, zakonske in nezakonske rodnosti v Sloveniji v primerjavi z rodnostjo Huteritov za te tri skupine povečali. Obseg povečanja kažejo indeksi v zadnji vrstici tabele v stolpcih 2, 3 in 5. Največje povečanje je pri indeksu nezakonske rodnosti, vendar vrednost tega indeksa v letu 2021 še zmeraj zaostaja za vrednostjo indeksa splošne rodnosti. To nam tudi razloži, zakaj se je indeks splošne rodnosti v tridesetih letih povečal le za 12,8 %. Dejansko je to posledica tega, da se v Sloveniji že dalj časa večina otrok rojeva izven zakonske zveze. Indeksa za leto 2021 v tretjem in petem stolpcu nam kažeta, da je rodnost poročenih žensk v Sloveniji bila tega leta na ravni petine rodnosti Huteritov, medtem ko je bila rodnost neporočenih žensk znotraj rodnega kontingenta na ravni desetine rodnosti Huteritov. Relativno največjo spremembo v zadnjih tridesetih letih v Sloveniji pa kaže indeks poročnosti. V tej spremembi se skriva veliko razlogov za drastičen padec slovenske rodnosti daleč pod raven, ki bi zagotavljala dolgoročno nemoteno obnavljanje prebivalstva. V zadnjih nekaj letih slovenska rodnost zagotavlja manj kot tri četrtine ravni, ki bi bila potrebna za enostavno obnavljanje modelskega prebivalstva. V konkretnih podatkih je to razmerje 1,56 proti 2,1 na primeru stopnje celotne ali totalne rodnosti. Še posebej zaskrbljujoče pri naši rodnosti pa je, da bodo v prihodnjih letih strukturne spremembe, ki se skrivajo v starostno spolni strukturi slovenskega prebivalstva izrazito negativno vplivale na število živorojenih v Sloveniji.

Indeks poročnosti Im v tabeli 2 za leto 2021 kaže, da bi se ob maksimalni rodnosti poročenih žena v Sloveniji realiziralo le 27,4 % maksimalne možne rodnosti rodnega kontingenta našega prebivalstva. To je samo 47,1 % vrednosti tega indeksa v letu 1991 v Sloveniji. Poročeni pari imajo v povprečju pri nas še zmeraj precej višjo rodnost kot neporočeni pari ali posamezniki. Vendar je v zadnjih treh desetletjih prišlo do velikega znižanja poročnosti, pa tudi do velikega povečanja razvez pri poročenih. Zakonske zveze so postale zelo nestabilne in trajajo v povprečju manj

časa kot v preteklosti. Vse to pa se izrazito kaže v ravni in v trendih rodnosti v Sloveniji.

3 Sklep

Ob velikih spremembah na področju poročnosti in razvez ter pomena izven zakonskih partnerskih skupnosti v Sloveniji v zadnjih tridesetih letih bi pričakovali, da nam Coalovi indeksi, ki so bili uporabljeni za analizo demografskega prehoda v Evropi, ne bodo povedali veliko novega. Vendar temu ni tako. Coalovi indeksi za Slovenijo v izbranih letih zadnjih treh desetletij kažejo, da se je do leta 2021 povečal pomen tako poročnosti kot rojevanj izven zakonske zveze. Vse to pa ni vodilo do povečanja naše splošne rodnosti, saj je prišlo do izrazitih strukturnih sprememb v smeri od poročanja k neporočanju.

Literatura

- Coale, A.J.: Factors Associated with the Development of Low Fertility: An Historical Summary. V knjigi: United Nations World Population Conference, Belgrade, 1965, Vol. 2. New York 1965, str. 205-207.
- Coale, A.J.: The Demographic Transition, International Population Conference, Liege 1973, IUSSP, Vol. I, Liege 1973, str. 53-72.
- Coale, A.J., Hoover, M.E.: Population Growth and Economic Development in Low Income Countries, Princeton University Press, Princeton 1958.
- Coale, A.J., Watkins, S.C., eds.: The Decline of Fertility in Europe, Princeton University Press, Princeton 1986.
- Malačič, J.: Demografija. Teorija, analiza, metode in modeli, 6. izdaja, Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2006.